

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ

ВІСТНИК.

КНИЖКА XI.

За падолист 1901 року.

З М І С Т

одинацятій книжки за падолист 1901 року.

	Стор.
<i>Наш альбом:</i>	
Із поезій Ф. Шелудька, I—VII	125—129
Lasciate ogni speranza, Кат. Гриневичевої	129—130
Із поезій М. В., I—III	130—132
<i>З принціпа</i> , оповіданє Охріма Варнака	133—154
<i>Вирід</i> , оповіданє Осипа Шнитка (конець буде)	155—188
<i>Візник</i> , з нотаток мисливця М. Корчинського	189—195
<i>Перед досвітом</i> , драма Ст. Вакано (конець буде)	196—234
<i>Поручник Густль</i> , новеля А. Шніцлера (конець буде)	235—251
<i>Із П. Якубовича</i> : Перед світом	252
—	
<i>Зі споминів засланого без суду</i> , Миколи Ковалевського (конець буде)	52—68
<i>Сервітути і розмежованє ґрунтів на правобережній Україні</i> , Ф. Немоловського (конець буде)	69—87
<i>Новини нашої літератури:</i>	
III. Ідеальний батько, оповід. Л. Яновської — В. Л — ка	88—94
<i>Уваги на сучасні теми:</i>	
IV. Справа українсько-руського університету у Львові, Володимира Гнатюка	95—100
V. „Славянскія начала“ д. Вергуна, Івана Франка	100—103
VI. Національна школа та „сердечное попеченіє“, Л. С. К — а	103—105
VII. Доступність осьвіти в Росії, Вол. Дорошенка	105—108
<i>Микола Ковалевський</i> , М. П. (з портретом)	109—110
<i>Хроніка і бібліографія</i>	14—22

Уваги на сучасні теми.

IV. Справа українсько-руського університету у Львові.*)

Справа українсько-руського університету у Львові була вже порушувана в нашій журналі, а в 1899 р. була їй присвячена стаття *Observatora*. До неї й відсилаємо тих, що хочуть познайомити ся з усіми дотеперішними заходами Русинів коло засновання власного університета, а тут обмежимося тільки на тім, що в згаданій статі не було порушене.

Домагання галицьких Русинів, щоб утворено більше число кафедр із українсько-руською викладовою мовою на львівськiм університеті, зглядно відділено їх і засновано окремий університет, датують ся не від нині. Ще в 1867 р. внесли були тодішні студенти петицію до міністерства, щоб воно взяло сю справу в свої руки. Пізнійше виступив був пок. Ю. Лаврівський, тодішній віце-маршалок галицького сойму з подібним внесеном у соймі при нагоді формованя точок польсько-руської угоди. І пізнійше не засипляли тої справи Русини, але з різних причин не мала вона багато виглядів на сповнене. Аж в останніх часах приймає вона иньший оборот, бодай серед нашої суспільности, а від трьох літ майже не сходить із дневного порядку. О. Танячкевич ставить 1899 р. в парламенті внесене на засноване українсько-руського університету, а як тимчасове підготовлене до нього жадає на разі повної утравізації теперішного університету. Кілька місяців опісля виступає з таким самим жаданем велике віче студентів і вносить до відповідних властей меморіяли в тій справі. Наукове Товариство ім. Шевченка, товариство Просвіта і політичне товариство

*) Уваги I—III див. кн. X, стор. 35—51.

Народна Рада роблять те саме, мотивуючи свої домагання різними доказами. Те саме повтаряють вони і в 1900 р. В сім році вносять на останній соймовій сесії посол Олесницький резолюцію, в якій домагається, щоби сойм візвав правительство до засновання окремого українсько-руського університету, а поки те станеться, щоби системізувало найкращі катедри з українсько-руською викладавкою мовою.

Всі ті заходи не довели однак доси до результату, ба щоби більше, не отримано навіть від компетентних сфер доси ніякої відповіді в тій справі.

Дня 8 жовтня зібрали ся світські слухачі університету числом понад 300 знов на нараду в тій справі. Всі бесідники заявили ся за тим, що се має бути остання проба полагодження справи в мирній дорозі. Коли й тепер збудуть їх власти мовчанкою або гарненькими словами, тоді вони постараться добити ся своїх прав на иньшій дорозі, до чого найдеться не мало способів. Віче ухвалило одностайно серед оплесків отєї революції:

„Українсько-руська молодіж, вібрана на вічу дня 8 жовтня 1901., підносячи з натиском, що метою її змагань є українсько-руський самостійний університет, — що нинішнє віче, підносячи справу унормованя наших відносин на львівському університеті, зовсім не означає нашої капітуляції з права мати свій самостійний університет і що ми й дальше будемо разом з цілою суспільністю домагати ся самостійного університету — ухвалює:

з уваги на се, що XIX артикул основних законів запоручає кождому народови потрібні способи до освіти при помочи своєї власної мови без примусу учити ся другої краєвої мови;

з уваги на се, що львівський університет по законним постановам — університет утраквістичний;

з уваги на се, що число українсько-руської молодіжи, записаної на львівському університеті, перейшло вже 600 звичайних слухачів;

з уваги на се, що так практичні згляди як і згляди науки сього домагають ся — жадає:

1) системізованя рівнорядних і рівнототованих із польськими катедрами на правничому, медичному і філософичному факультеті;

2) іменованя екзамінаторів до всіх державних іспитів, які-сь екзамінували українсько-руську молодіж в її рідній мові;

3) усунення всяких перешкод, які стоять на дорозі здавання ригорозів в українсько-руській мові;

4) просить Сьвітлий академічний Сенат, щоби зволив вглянути в се, що відносини, які існують на львівському університеті, справді аномальні і кривдять українсько-руську молодіж в її найосновнійших правах, та постарав ся як найскорше усунути ті кривдні відносини та зреалізувати домагання українсько-руської молодіжи“.

Як бачимо, наші студенти домагають ся того, що їм правно і фактично належить ся без ніякого сумніву, та про те слід би подумати, чи дорога, якою вони змагають ся до мети, справді практична. Візьмім тут для прикладу слухачів філософічного факультету. Багато з них покінчило середні студії в українсько-руських гімназіях; значить, вони могли там зовсім не вчити ся польської мови. Багато з них — а може й усі — не підуть ніколи до польських гімназій учити; значить, їм не треба й на університеті вчити ся окремо польської мови, аби потім дістати становище учителя. Їх обовязком про те в першій лінії домагати ся, щоб перед професорами могли здавати кольоквії в українсько-руській мові, щоби в тій самій мові могли їм відчитувати свої семінарійні праці, та щоби іспити складали перед екзамінаційною комісією по руськи. До сеї пори одначе — на скільки нам відомо — були лише два випадки на тім факультеті, в яких студенти домагали ся, щоб їх питано в українсько-руській мові, тай то тільки при іспитах. Коли професори будуть заслонювати ся, що не знають українсько-руської мови, то й студенти можуть відповісти, що не знають польської. Се може тільки довести до того, що висші власти будуть примушені іменувати окрему екзамінаційну комісію з українсько-руською мовою, а щоб мати відповідних людей, мусять системізувати нові руські катедри. Такі домагання мусять бути однак не спорадичні, але ірремійальні й загальні. Розуміть ся само собою, що се дотикає також студентів иньших факультетів, а на правничім був уже навіть подібний прецеденс із дром Мирославом Здерковським, що складав усі іспити в українсько-руській мові. На медичнім факультеті доси подібних випадків не було, але надіємось, що медики не полишать ся по заду своїх товаришів із иньших факультетів.

Другою точкою віча студентів була справа урядової мови на університеті. Польську урядову мову заведено на ньому ледви

в 1879 р., тай то з застереженням, щоб на руські поланя відпові- дано по руськи, та щоб каталоги і кольоквіяльні свідочтва для руських професорів друковано по руськи. Кольоквіяльні свідоч- тва є руські, але що до першого, то нам невідомий факт, щоби Русин на руське подане дістав коли руську відповідь. Звідки на університеті толеруєть ся така безправність — трудно сказати. Отсе застережене міністерства вказує наглядно, що українсько- руська мова не втратила в урядованю зовсім своїх прав на уні- верситеті, та що ті права можуть і повинні бути розширені. Сеж був би навіть абсурд, щоб на університеті були руські катедри — хоч би лише кілька — а рівночасно щоб ні професорам, які ви- кладать по руськи, ні студентам-Русинам не вільно було в своїх справах промовляти і писати по руськи. Доси не підношено якомь сеї квестії, але відколи на львівський університет почав закрадати ся щораз більший шовінізм, що не лицює зовсім із наукою, від- коли на університеті появили ся такі декани, як Твардовский, що перед вакаціями відобрав голос на засіданю проф. Грушевському, який промовляв по руськи, від тої пори повинні і студенти і про- фесори Русини поставити справу остро і довести до її полагодження.

В сій справі запала на вічу так само одноголосно така ре- золуція :

„Українсько-руська академічна молодіж, зібрана на вічу дня 8 жовтня 1901 р. з огляду: 1) на число українсько-руського на- роду в Галичині, 2) на артикул XIX основних законів, 3) на чи- сло студентів Українців-Русинів на львівському університеті, 4) на утравістичний по закону характер львівського універси- тету — домагаєть ся заведеня на львівському університеті до ужитку українсько-руської молодіжи всіх друків на українсько- руській мові і просить Сьвітлий академічний Сенат львівського університету, щоби в як найкоротшім часі постарав ся полагодити сю справу“.

Коли Поляки-професори опруть ся сьому зовсім оправданому жаданю, тоді будемо мати доказ, що вони хотять також розділу львівського університету на польський і на руський та з огляду на се не хотять змінити дотеперішніх постанов у справі урядової мови, бажаючи полишити Русинам полагожене сеї квестії на їх власнім університеті. Тоді справа буде виглядати инакше і Ру- сини не будуть заявляти до Поляків і до їх університету ніяких претенсій.

Кожного, хто прочитає резолюції студентів, вдарить певно в очи те, що в них не згадується ніде ні про богословський факультет, ні взагалі про студентів-богословів. Кождий може про те подумати, що там відносини кращі, тому їх не тикано. Тим часом справу належить розуміти зовсім инакше. Студенти-богослови не можуть брати участі в нарадах світських студентів по причині заборони духовної власті. Про те одначе вони не тільки не усувають ся від домагань своїх світських товаришів, але навпаки, підпирають їх у дозволених їм границях. Що більше, справа урядової мови на богословськїм факультеті набрала в останнїх днях — уже на вічу світських студентів — більшої ваги, заострила ся сильнїйше і наслідком того скорше мусить бути полагоджена, як на иньших факультетах. Увійшло в звичай від більше як двацяти лїт, що богослови-Русини виповнювали — вправді польські — друки руською мовою. Проти того не підносив доси ніхто ніякого закиду в університеті. Те саме зробили вони й сього року, та коли прийшли з друками для впису до декана кс. Фіялка, що перший раз дїрвав ся до деканського скиптра, він не приймив їх і зажадав, щоби вони повинювали рубрики польською мовою. Студенти не згодили ся, через що справа пішла з одного боку до сенату, з другого до митрополита Шептицького. Польська преса приймила звістку про се або мовчки, або ворожо. Одинокий мабуть розумний голос забрав у сїй справі львівський тижневник „Mopitog“, в якому між иньшим говорить ся: „Вже тим самим, що кілька предметів викладаєть ся на університеті по руськи, можна прийти до переконання, що руська мова є і повинна бути безперечно рівноправна з польською. Бездушна формалїстика і войованє нею в практиці дає тільки оружє в руки наших ворогів. З культурним розвоєм руського народа повинен освїтити ся і львівський університет, хоч би там було не знати кілька розпорядків, що стоять на сторожі „урядовости“ польської мови. Жалуємо ся і нарікаємо на гакатизм, осуджуємо і проклинаємо всіх Тїдеманів і їх товаришів, а самі шиканами прикладаємо теорію гакатистів до Русинів. Де розум, де льогїка, де чеснота! Викликувати такі язикові авантури, се огидна поява демагогії, що мстить ся на цілій нашій суспільности. Таж ті спори про рівноправність руської мови висять як прокляте над нашим краєм і здержують заходи коло піднесеня цілої суспільности. Ми не дивувались би, коли-б такі спори викликували „шляхотські королики“, які все ще мріють

про те, що їх польонізаційний інтерес на Русі, то інтерес цілого народу. Ми не дивувались би, коли-б такі спори викликували менше цивілізовані люде або підмовлені і наймлені агітатори. Але дивуємо ся, що такою демагогією бавлять ся люде науки. Відгизуємо ся до поважного тіла професорів: „Станьте на висоті, на яку завело вас зване, і не грайте ролі агітаторів та шовіністів!“

Розуміть ся, що сей голос не промовить до розуму такого кс. Фіялка, що свого часу хотів безпирвно викладати свої предмети для руських богословів по польськи (намісь по латинськи), так що богослови аж страйком не допустили до того.

Коли вже говоримо про богословів, то піднесемо ще одну справу. Мабуть на ніякім університеті в сьвітї нема такої аномалії, як на теологічнім факультеті у Львові. Три четвертині слухачів сього факультета — Русини, одна четвертина — Поляки. Для тої одної четвертини Поляків урядова мова польська, виклади латинські — руська мова могла-б подразнити їх делікатні ушка — побіч польських — більшість професорів — Поляки. І яким се правом? По нашій думці повинні богослови-Русини зараз по полагодженю теперішньої їх справи скликати своє віче в духовній семінарії, запросити на нього своїх професорів і наставників і застановити ся: чи не був би вже час раз знести латинські виклади, а на їх місце завести руські? Чи вони по скінченю студій стикають ся де опісля з латиною в житю? Чи вона їм потрібна до чого? Чи вона може для них „друга краєва мова“ і припадково може бути їм потрібна? Чи не ліпше було-б замість кувати латинські виклади на память, провчити їх у рідній мові, а час ошаджений тим способом присьвятити чому ліпшому, от хоч би поглубленю студій теології та історії церкви, які у нас тепер стоять майже на степені 0? А коли їх товаришів Поляків буде колоти руська мова викладова, най для них заснують Поляки окремиї польський факультет. Русини проти того певно ні словечком не запротестують. Та щоби більшість ішла за такою зникаючою меншістю, се мабуть ніде нечуване, крім Львова.

Володимир Гнатюк.

У. „Славянскія начала“ д. Вергуна.

Два роки минає, як наш земляк, син селянина з Городка, др. Дмитро Вергун розпочав у Відні видавати невеличкий дво-